

Η νατοϊκή πτυχή της ελληνοτουρκικής διένεξης

Αντικείμενο αυτής της σύντομης μελέτης, όπως δηλώνει και ο τίτλος, είναι το πλέγμα των αμυντικοδιπλωματικών προβλημάτων, που έχουν πεδίο αναφοράς την τριγωνική σχέση Ελλάδα-NATO-Τουρκία και επίκεντρο το χώρο του Αιγαίου. Η ανάλυση της δυναμικής των διενέξεων περιλαμβάνει τις εξελίξεις μέχρι και το 1985.

Στην πενταετία που μεσολάβησε, οι εξελίξεις σ' αυτό το μέτωπο δεν ήταν εντυπωσιακές. Βεβαίως, υπήρξε η κρίση του Μαρτίου 1987, αλλά αυτή είχε στο επίκεντρό της το θέμα της υφαλοκρηπίδας, αφορούσε, δηλαδή, τη διμερή πτυχή της ελληνοτουρκικής διένεξης. Η αλλαγή του κλίματος που σημειώθηκε με την προσέγγιση των δύο πλευρών υπό την επήρεια του «πνεύματος Νταβός» επέτρεψε την άρση των βέτο για δευτερεύοντα θέματα, όπως την έγκριση κάποιων χρηματοδοτήσεων, που προβλέπουν τα ετήσια προγράμματα του NATO για έργα υποδομής.

Τα κεντρικά προβλήματα, όμως, παραμένουν, αν και σ' αυτό το μέτωπο επικράτησε κλίμα ύφεσης, σε σύγκριση με το πρώτο ήμισυ της δεκαετίας του '80. Οι ανατροπές που σημειώθηκαν στην Ανατολική Ευρώπη εγγράφουν την ελληνοτουρκική διένεξη σ' ένα ριζικά διαφορετικό πλαίσιο σχέσεων Ανατολής-Δύσης. Τα παραδοσιακά αμυντικά δόγματα έχουν μείνει μετέωρα. Ένα ολόκληρο σύστημα αντιλήψεων και στρατηγικών, που επικαθόριζε και τη στάση όχι μόνο στενά της Ατλαντικής Συμμαχίας, αλλά και της Δύσης ευρύτερα, απέναντι στην ελληνοτουρκική διαμάχη, έχει ακυρωθεί, χωρίς να έχει αντικατασταθεί, αφού δεν έχουν ακόμα αποκρυσταλλωθεί οι νέες ισορροπίες και οι συντεταγμένες του συστήματος ασφαλείας για τον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο.

Το πρόβλημα είναι, όμως, ότι η χρόνια αντιπαράθεση Ελλάδας-Τουρκίας όχι μόνο δεν έχει ξεπεραστεί, αλλά παραμένει έντονη κι απειλητική για την εθνική μας ασφάλεια. Αυτό που αλλάζει, είναι οι όροι της αντιπαράθεσης στο διπλωματικό κι αμυντικό πεδίο. Ο μετασχηματισμός του διεθνούς κλαισίου, ωστόσο, έχει βαρύνουσα σημασία, αφού όποιος προσαρμοστεί κι εκμεταλλευθεί με ευελιξία τα νέα δεδομένα, αυτός θα κερδίσει στο σκληρό «πόλεμο θέσεων» μεταξύ Αθήνας και Άγκυρας, που μας υποχρεώνει ο εγγενής τουρκικός επεκτατισμός.

Όταν ο τότε έλληνας Πρωθυπουργός με επιστολή του (18/8/1974) προς τους ηγέτες των χωρών-μελών του NATO ανακοίνωσε την απόφαση της Ελλάδας να αποχωρήσει από το στρατιωτικό σκέλος της Συμμαχίας και διαβεβαίωσε ότι η αποχώρηση αυτή είναι «οριστική και αμετάκλητη», ο ελληνικός λαός δύσκολα μπορούσε να φανταστεί ότι μόλις δεκατέσσερις μήνες αργότερα, η κυβέρνησή του θα άρχιζε διαπραγματεύσεις για την επανένταξη της χώρας. Διαπραγματεύσεις που κράτησαν πέντε ολόκληρα χρόνια και κατέληξαν σε μια συμφωνία που προβλέπει ένα καθεστώς σαφώς δυσμενέστερο απ' αυτό που ίσχυε πριν την αποχώρηση το 1974.

Παρά την πρόταση των Τούρκων στη συνάντηση των μόνιμων αντιπροσώπων (23/9/1974), που υποστήριξε και ο Λουνς, σύμφωνα με την οποία η Ελλάδα όφειλε να αποσαφηνίσει τη θέση της μέσα στο NATO, οι Αμερικανοί, επικουρούμενοι από την πλειοψηφία των αντιπροσώπων, θεώρησαν ότι θα ήταν λάθος να πεισθεί η Αθήνα, αφού κάτι τέτοιο θα ήταν δυνατόν να προκαλέσει σπασμωδικές αντιδράσεις. Η Αθήνα αρχικά προωθούσε μια ειδική σχέση με τη Συμμαχία, σύμφωνα με την οποία οι ελληνικές ένοπλες δυνάμεις θα βρίσκονταν κάτω από εθνικό έλεγχο σε περιόδους ειρήνης. Η άποψη αυτή σταδιακά εγκαταλείφθηκε, πράγμα που αποτυπώθηκε στη συμφωνία Χαϊήγκ-Ντάβου το καλοκαίρι του 1978. Η συμφωνία αυτή πρόσφερε τη δυνατότητα επανένταξης της Ελλάδας στην ενιαία στρατιωτική δομή του NATO κάτω από ένα προσωρινό καθεστώς μέχρι να δοθούν οριστικές λύσεις. Το σημαντικό είναι ότι η ελληνική κυβέρνηση δέχτηκε να αφεθεί ανοικτό και να επιλυθεί μελλοντικά με διαπραγμάτευση το ζήτημα των ορίων επιχειρησιακού ελέγχου στο Αιγαίο.

Από το 1964 και με διαταγή του Ανώτατου Αρχηγού των νατοϊκών δυνάμεων της Ευρώπης, το F.I.R. Αθήνας, δηλαδή όλο το Αιγαίο με εξαίρεση τον τουρκικό εναέριο χώρο, θρискόταν κάτω από την επιχειρησιακή ευθύνη της ελληνικής αεροπορικής διοίκησης στη Λάρισα (28 ΤΑΔ). Το καθεστώς αυτό που ίσχυε μέχρι την αποχώρηση της Ελλάδας από το NATO, υπήρξε στόχος των τουρκικών πιέσεων που επιζητούσαν την αντικατάστασή του από μια ρύθμιση που θα έδινε τον πρώτο λόγο στο υπό τούρκο διοικητή νατοϊκό στρατηγείο της Σμύρνης, ή που θα έβαζε κάτω από τουρκική ευθύνη το ανατολικό Αιγαίο. Το γεγονός ότι η Αθήνα δεν επέμεινε να επανισχύσει το μέχρι του 1974 καθεστώς, οφείλεται στην προσπάθειά της να παρακάμψει ένα τουρκικό θέτο στην επανένταξή της. Αυτό όμως δεν είναι επαρκής δικαιολογία γι' αυτή την υποχώρηση, τη σοβαρότητα της οποίας μας απέδειξε η μακριά αλυσίδα των τουρκικών παραβιάσεων.

Η συμφωνία Χαϊήγκ-Ντάβου, ενώ φάνηκε αρχικά ότι εγκρίνεται από τις χώρες-μέλη του NATO, στη συνέχεια σκόνταψε στην άρνηση της Τουρκίας, που υπαναχωρώντας ζήτησε συλλογική συμμαχική ευθύνη του αιγαίου εναέριου χώρου και νέο καθεστώς στη ναυτική άμυνα της νοτιοανατολικής πτέρυγας της Συμμαχίας. Με άλλα λόγια, η Άγκυρα δεν περιορίστηκε στην ελληνική υποχώρηση, αλλά υιοθετώντας μια αδιάλλακτη τακτική έθεσε θέμα ανατροπής του θεσμικού πλαισίου που καθόριζε μέχρι τότε το ρόλο και την ευθύνη των δύο χωρών στο Αιγαίο.

Από τα παραπάνω γίνεται προφανές ότι η τουρκική επιμονή να υιοθετηθεί η νέα στρατηγική, αντανάκλασε την κυρίαρχη νατοϊκή τάση. Το γεγονός αυτό τροφοδότησε την αδιαλλαξία της Άγκυρας. Η τελευταία με την ανοχή, αν όχι κάλυψη, των Αμερικανών και της ηγεσίας του NATO έκανε σαφές, ότι τα καλιά όρια ευθύνης στο Αιγαίο ή θα αντικαθίσταντο με νέα -εννοείται σύμφωνα με τις τουρκικές εκεκτατικές βλέψεις- ή θα καταργούντο προς όφελος μιας ρευστής συλλογικής συμμαχικής ευθύ-

Δύο μήνες αργότερα (6.5.1979), σε μυστική συνάντηση Χαϊήγκ-Ντάβου στη Βερόνα, το ΝΑΤΟ έδωσε τις προτάσεις του. Το νατοϊκό σχέδιο εκπισημοποιούσε τη συρρί-

κνωση του εθνικού εναέριου χώρου, υιοθετούσε την πρόταση για δημιουργία Δυνάμεων Επιχειρήσεων (Task Force Concept) στο ναυτικό κλάδο και αφαιρούσε τον επιχειρησιακό έλεγχο του Αιγαίου από την Ελλάδα. Με άλλα λόγια, το σύνολο σχεδόν των τουρκικών θέσεων ενδύθηκαν νατοϊκό μανδύα και προτάθηκαν σαν σχέδιο συμφωνίας. Η Αθήνα αμέσως το απέρριψε, γεγονός που οδήγησε τους στρατηγούς Χαϊήγκ και Σήερ να υποβάλουν τις επόμενες μέρες μια βελτιωμένη έκδοση. Αρκεί να σημειώσουμε, ότι το νέο σχέδιο πρόβλεπε «πλήρη και χωρίς περιορισμούς» ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας για τις κινήσεις όλων των αεροπλάνων πάνω από το Αιγαίο, χωρίς να εξαιρείται ούτε ο ελληνικός εθνικός εναέριος χώρος. Η ελληνική κυβέρνηση συνέχισε να είναι επιφυλακτική, συνειδητοποιώντας ότι το NATO σταδιακά μετατοπίστηκε τόσο πολύ προς την τουρκική πλευρά, ώστε να αμφισβητεί ελληνικά κεκτημένα, που ούτε η Άγκυρα δεν είχε τολμήσει να αμφισβητήσει μέχρι τότε.

Η αντικατάσταση του στρατηγού Χαϊήγκ από τον ομόβαθμο του Ρότζερς δεν άλλαξε το σκηνικό. Στις 11.2.1980 υποβλήθηκε ακόμα ένα νατοϊκό σχέδιο, που διέφερε από τα προηγούμενα μόνο στο ότι η επίλυση των προβλημάτων που υπήρχαν στις διμερείς ελληνοτουρκικές σχέσεις έμπαινε ως προϋπόθεση για την οριστική επανένταξη της Ελλάδας στη συμμαχία. Το νέο στοιχείο ήταν η υπαγωγή των ελληνονατοϊκών σχέσεων στις ελληνοτουρκικές γεγονός χαρακτηριστικό του κλίματος που επικρατούσε στους νατοϊκούς κύκλους. Φιλοτουρκικές καινοτομίες υπήρχαν ακόμα στο κρίσιμο θέμα του επιχειρησιακού ελέγχου, όπως επίσης και στο ότι προβλεπόταν η δυνατότητα των τουρκικών δυνάμεων της Μαύρης Θάλασσας να κάνουν ασκήσεις σ' ολόκληρο τον Αιγαϊακό χώρο. Τέλος, το σχέδιο Ρότζερς υπογράμμισε το δικαίωμα του NATO να χρησιμοποιεί χωρίς περιορισμούς το χερσαίο, θαλάσσιο και εναέριο χώρο του Αιγαίου.

Η απόρριψη και του νέου αυτού σχεδίου από την Αθήνα, οδήγησε σε αδιέξοδο τις ελληνονατοϊκές διαπραγματεύσεις. Το ενδεχόμενο μιας δραματικής τροπής στις σχέσεις της Ελλάδας με την Ατλαντική Συμμαχία άρχισε να απασχολεί τις δυτικές πρωτεύουσες. Η σπουδή τόσο της τότε ελληνικής κυβέρνησης όσο και των νατοϊκών κύκλων να δοθεί μια λύση στην «ελληνική εκκρεμότητα», ενισχύθηκε πολύ από τις προβλέψεις για νίκη του ΠΑΣΟΚ στις εκλογές του ερχόμενου χρόνου. Τον Οκτώβριο του 1980 ο συμβιβασμός θα επιτευχθεί, αλλά δυστυχώς πλησιέστερα προς τις τουρκονατοϊκές, παρά προς τις ελληνικές θέσεις. Οι τέσσερις παράγραφοι που είναι γνωστοί σαν «συμφωνία Ρότζερς», θα δώσουν ένα τέλος στο εξάχρονο διάλειμμα. Η Ελλάδα θα επιστρέψει και τυπικά στην ενιαία στρατιωτική δομή του NATO κάτω από καθεστώς, όπως ήδη σημειώσαμε, σαφώς δυσμενέστερο απ' αυτό που ίσχυε τη στιγμή της αποχώρησής της.

Η φθινοπωρινή σύνοδος του NATO το 1985 δεν κατάφερε τίποτα περισσότερο από το να επαναλάβει τις ίδιες διαδικασίες και να καταλήξει στο ίδιο αδιέξοδο που κατέληξε η αντίστοιχη σύνοδος του 1984. Ένα τουρκικό βέτο οδήγησε αυτόματα στην άσκηση του ίδιου δικαιώματος εκ μέρους της ελληνικής πλευράς, με αποτέλεσμα τη μη έγκριση των κεφαλαίων της ετήσιας έκθεσης του NATO, που αναφέρονται στα συμμαχικά προγράμματα και στόχους για τις δυο χώρες.

Η αλληλοεξαιρέση των ελληνικών και τουρκικών δυνάμεων και το κενό που θεωρητικά τουλάχιστον αυτή δημιουργεί στη δομή και λειτουργία της Ν.Α. πτέρυγας, έχουν στο επίκεντρό τους το πρόβλημα της Λήμνου. Η Λήμνος και ο επιχειρησιακός

έλεγχος του Αιγαίου είναι τα δυο προβλήματα-αιχμές στο τρίγωνο Ελλάδα-NATO-Τουρκία. Κι όταν μιλάμε για επιχειρησιακό έλεγχο εννοούμε τη σύνθεση τριών αρμοδιοτήτων: της αεράμυνας, της έγκαιρης προειδοποίησης και των τακτικών επιθετικών ενεργειών.

Το «πρόβλημα Λήμνος» εμφανίζεται για πρώτη φορά το 1977. Τότε, η ελληνική πλευρά ζήτησε από το στρατηγείο της Νεάπολης να εντάξει το ραντάρ του νησιού στο νατοϊκό σύστημα προειδοποίησης N.A.D.G.E. (Nato Air Defence Ground Environment). Το Αρχηγείο στις Βρυξέλλες απορρίπτει το σχετικό αίτημα της Νεάπολης (φθινόπωρο 1978) υιοθετώντας (στην πράξη) το τουρκικό επιχείρημα περί αποστρατικοποίησης. Η στάση του συμμαχικού αρχηγείου, εκτός του ότι δεν εδράζεται σε καμιά νομική βάση, έρχεται σε αντίθεση με τη μέχρι τότε πρακτική, αφού στο παρελθόν οι χερσαίες δυνάμεις και το ραντάρ της Λήμνου είχαν περιληφθεί στα νατοϊκά σχέδια μάχης.

Λίγο μετά την απόρριψη του ελληνικού αιτήματος (2.11.78), ο νομικός σύμβουλος της Συμμαχίας κ. Μπάιλ γνωμοδοτεί ότι το σχετικό τμήμα της Συνθήκης της Λωζάνης (1923) έχει αντικατασταθεί από τη Συνθήκη του Μοντρέ (1936), η οποία επιτρέπει την χωρίς περιορισμούς στρατικοποίηση του νησιού. Στις αρχές του 1980 το συμμαχικό αρχηγείο περιλαμβάνει το ραντάρ της Λήμνου στο πρόγραμμα έργων υποδομής. Η Άγκυρα απειλώντας με βέτο και μπλοκάρισμα του προγράμματος πετυχαίνει την αναβολή της έγκρισης από τη Στρατιωτική Επιτροπή του NATO, παρά τις ελληνικές διαμαρτυρίες.

Σε τηλεγράφημα-απάντησή του τον Ιούλιο του '80 προς το Τουρκικό Γενικό Επιτελείο, ο στρατηγός Ρότζερς τονίζει ότι το NATO οφείλει να συμπεριλαμβάνει στα στρατιωτικά του σχέδια όλες τις περιοχές των χωρών-μελών και βέβαια τη Λήμνο («Βήμα» 29.4.84). Τη θέση του αυτή ο Ανώτατος Διοικητής εξέφρασε επανειλημμένα και με δημόσιες δηλώσεις του.

Η αποφασιστική καμπή είναι η επιστολή του Λουνς προς τη στρατιωτική ηγεσία (Μάιος 1980), με την οποία ζητάει τη μόνιμη εξαίρεση του νησιού από τα προγράμματα έργων υποδομής, με το αιτιολογικό ότι υπάρχει νομικό πρόβλημα. Παρά το γεγονός ότι ο Γενικός Γραμματέας δεν είχε αρμοδιότητα να εκδώσει μια τέτοια οδηγία, το αρχηγείο όχι μόνο την αποδέχτηκε, αλλά την επέκτεινε αποκλείοντας τη Λήμνο και από το σχεδιασμό των ασκήσεων, παρόλο που το 1979 είχε απορρίψει σχετικό τουρκικό αίτημα. Λίγες μέρες πριν είχε προηγηθεί ελληνικό βέτο στο πρόγραμμα έργων υποδομής, λόγω της εξαίρεσης του ραντάρ της νήσου. Δεν πέρασε ένας μήνας και ο έλληνας Υπουργός Εξωτερικών απέσυρε το βέτο σαν κίνηση καλής θέλησης. Η απάντηση του NATO δεν άργησε να έρθει. Τον Οκτώβριο του 1981 οριστικοποιείται ο αποκλεισμός των χερσαίων δυνάμεων της Λήμνου.

Την Άνοιξη του 1982 η ελληνική πλευρά πρότεινε τη χρησιμοποίηση του αεροδρομίου της νήσου από τις αερομεταφερόμενες δυνάμεις του NATO, αλλά συνάντησε άρνηση. Το φθινόπωρο του ίδιου χρόνου η νέα άρνηση της Συμμαχίας να περιληφθεί η Λήμνος ως στόχος στην άσκηση Arex-Express '82, υποχρέωσε την Ελλάδα να αποχωρήσει με αποτέλεσμα να ματαιωθεί η άσκηση. Από εδώ και στο εξής το «πρόβλημα Λήμνος» θα οδηγήσει σε μια αλυσίδα αποχωρήσεων των ελληνικών δυνάμεων από νατοϊκές ασκήσεις. Έτσι, στις αρχές του 1983 αποχωρήσαμε από την άσκηση Wintex-83 λόγω εξαίρεσης των χερσαίων δυνάμεων του νησιού.

Η αποφασιστική στάση της Αθήνας αρχίζει να αλλάζει το κλίμα στους κόλπους

του NATO. Πληθαίνουν αυτοί που θεωρούν ότι η εξαίρεση της Λήμνου δεν εξυπηρετεί τα συμμαχικά συμφέροντα. Την Άνοιξη του ίδιου χρόνου το νησί περιλαμβάνεται στο σχεδιασμό άσκησης επί χάρτου. Το νατοϊκό αρχηγείο κάτω από ελληνική πίεση περιέλαβε τις χερσαίες δυνάμεις. Ο διοικητής της νότιας πτέρυγας ναύαρχος Σμωλ επανειλημμένα εκφράζεται υπέρ της αξιοποίησης του νησιού από τη Συμμαχία.

Το καλοκαίρι του 1983 η υπόθεση εισέρχεται σε νέα φάση. Μετά από μυστικές διαπραγματεύσεις κλείνεται άτυπη συμφωνία κατά την οποία η Λήμνος περιλαμβάνεται σαν στόχος σε άσκηση της τακτικής Αεροπορικής Δύναμης της Λάρισας (Free-Play). Η άσκηση αυτή, μαζί με την αντίστοιχή της που γίνεται από την άλλη πλευρά του Αιγαίου, είναι προσκολλημένες στη νατοϊκή άσκηση Display Determination-83, γεγονός που σημαίνει έμμεση άρση του αποκλεισμού της νήσου, αλλά και άτυπη ενεργοποίηση του στρατηγείου της Λάρισας. Το Αρχηγείο του NATO, όμως, αρνείται να επιβεβαιώσει τη συμφωνία αυτή, με αποτέλεσμα η Αθήνα να προβεί σε επίσημη ανακοίνωση, η οποία με τη σειρά της προκάλεσε τις αντιδράσεις της Άγκυρας και τελικά την ακύρωση των Free Play. Την ίδια στάση κράτησε η Ατλαντική Συμμαχία και τον επόμενο χρόνο, στην άσκηση Display Determination '84. Η ελληνική πλευρά αποχώρησε όταν έγινε φανερό ότι η Λήμνος αποκλείσθηκε από το σχεδιασμό.

Η μη συμμετοχή της χώρας μας και στη νατοϊκή άσκηση Display Determination, έφερε για μια ακόμα φορά στην επικαιρότητα το θέμα της Λήμνου. Είναι γνωστό ότι η εξαίρεση του νησιού από τους σχεδιασμούς του NATO προκαλεί την ελληνική απουσία και κατά συνέπεια σημαντικό αμυντικό χάσμα στη νότια πτέρυγα, σε μια περίοδο που η στρατηγική της σημασία θεωρείται αυξημένη. Το ενδιαφέρον είναι ότι η Ατλαντική Συμμαχία επιμένει να εξαιρεί τη Λήμνο και να υφίσταται τις αρνητικές γι' αυτήν αντιδράσεις της Αθήνας, παρά το γεγονός ότι οι πλέον αρμόδιοι νατοϊκοί κύκλοι έχουν και δημόσια εκφραστεί υπέρ της ελληνικής θέσης. Για να καταλάβουμε τη στάση της Συμμαχίας, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι η ηγεσία της αντιμετωπίζει τα προβλήματα στο Αιγαίο ως σύνολο και κάτω από το πρίσμα πολιτικής σκοπιμότητας. Παρά, λοιπόν, τη γενικά «θετική» θεώρησή της για το θέμα της Λήμνου, δεν θα υποχωρήσει αν δεν εξασφαλίσει μία συνολική ρύθμιση, που θα επιτρέψει την ίδρυση των στρατηγείων της Λάρισας (7η Ataf και Landsouthcent) και την άρση των εκκρεμοτήτων. Μ' αυτό τον τρόπο ελπίζει ότι θα ξεπεράσει και τις αντιδράσεις της Άγκυρας.

Ο αποκλεισμός της Λήμνου έχει μεγάλη σημασία για τους Τούρκους. Η γεωγραφική της θέση της επιτρέπει να ελέγχει την έξοδο των Στενών, γεγονός που υποβαθμίζει τον απόλυτο τουρκικό έλεγχο σ' αυτή την τόσο κρίσιμη θαλάσσια οδό και κατά συνέπεια υποβαθμίζει το ισχυρό πλεονέκτημα της Άγκυρας απέναντι στις δύο υπερδυνάμεις. Σε μελέτη του «Nato-Age» υπογραμμίζεται ότι η Λήμνος προσφέρεται σαν βάση αεροναυτικών επιχειρήσεων, οι οποίες εκτός του ότι είναι σε θέση να εξασφαλίσουν την άμυνα και τον έλεγχο του βόρειου αιγαϊακού χώρου, μπορούν ακόμα να κλήξουν σημαντικά τουρκικά στρατιωτικά, βιομηχανικά και συγκοινωνιακά κέντρα.

Η επιμονή της Άγκυρας για μη συμπερίληψη του νησιού στους νατοϊκούς σχεδιασμούς έχει και μία άλλη πλευρά. Οι Τούρκοι επιδιώκουν τη στήριξη της ΝΑΤΟϊκής άμυνας στις δύο ηπειρωτικές περιοχές που βρίσκονται εκατέρωθεν του Αιγαίου, δηλαδή της ελλαδικής χερσονήσου και της Μικράς Ασίας. Είναι προφανές, ότι η ενθelia προέκταση αυτής της θεώρησης οδηγεί στη διχοτόμηση του αιγαϊακού χώρου σ'

ό,τι αφορά τον επιχειρησιακό έλεγχο στα πλαίσια του NATO. Από την άλλη πλευρά, η Αθήνα, στην προσπάθειά της να επιβάλει στη Συμμαχία τις θέσεις της για το Αιγαίο, τονίζει τη στρατηγική σημασία των νησιών ως «δεύτερη γραμμή άμυνας» μετά τα Στενά και τη Βόρεια Ελλάδα. Η συζήτηση αυτή συνδέεται άμεσα με το πρόβλημα της εγκατάστασης των πυραύλων «Χαρπούν», γιατί το NATO επεξεργάζεται τους αμυντικούς στόχους του (Forge Goals) για την ερχόμενη πενταετία.

Η χρησιμότητα του νησιώτικου αιγαιακού χώρου για τον έλεγχο της ροής αεροναυτικών δυνάμεων τόσο από τη Μαύρη Θάλασσα προς τη Μεσόγειο όσο και αντίστροφα, φαίνεται πως αναγνωρίζεται από τους νατοϊκούς κύκλους, παρά τις τουρκικές αντιδράσεις. Η σχετική έκθεση «Southeast Asia Impact Study» που διατυπώνει τη νέα στρατηγική αντίληψη της Συμμαχίας για την ευρύτερη περιοχή, αντιμετωπίζει ευνοϊκά το ενδεχόμενο δημιουργίας μίας συμπληρωματικής γραμμής άμυνας στο Αιγαίο. Ευνοϊκά για το θέμα μίλησε και ο στρατηγός Ρότζερς στην πρόσφατη συνέντευξή του στη «Μιλιέτ» που αναδημοσίευσε το «Βήμα» (19.8.84).

Είναι προφανές ότι η συμπερίληψη της Λήμνου θα προωθήσει πολύ τις ελληνικές θέσεις για το ευρύτερο αυτό θέμα, γεγονός που ενισχύει παρακέρα τις τουρκικές αντιδράσεις. Παρ' όλη, όμως, τη σημασία που έχει το ζήτημα για την Άγκυρα, αυτή δεν διαθέτει το παραμικρό νομικό έρεισμα. Η συνθήκη του Μοντρέ (1936) που αντικατέστησε στην περίπτωση μας, εκείνη της Λαζάνης (1923), είναι κατηγορηματική. Οι Τούρκοι γνωρίζουν, ότι κάποτε θα έρθει η ώρα που το NATO θα συμπεριλάβει τη Λήμνο στα σχέδιά του. Γι' αυτό εκτός από τις συνεχιζόμενες προσπάθειές τους να την αποτρέψουν, προσανατολίζονται κυρίως σε μια συνολικότερη λύση που θα τους εξασφαλίσει αφ' ενός σοβαρά ανταλλάγματα και αφ' ετέρου θα τους εμφανίσει μετριοπαθείς και υποχωρητικούς μπροστά στις συμμαχικές ανάγκες. Η τακτική τους αυτή αντικειμενικά συμπλέει με την τακτική της νατοϊκής ηγεσίας, η οποία, όπως ήδη σημειώσαμε, επιδιώκει επίσης συνολική ρύθμιση. Χαρακτηριστικές αυτού του πνεύματος είναι οι ελληνοαμερικανικές συνομιλίες υπό τους Α. Παπανδρέου και Κ. Ουάινμπέργκερ, στα τέλη Μαρτίου του 1984. Όταν η ελληνική πλευρά έθιξε το θέμα της Λήμνου, ο αμερικανός Υπουργός Άμυνας υπενθύμισε, ότι στη «Display Determination '83» το νησί είχε σωπηλά συμπεριληφθεί, αλλά η υπόθεση ναυάγησε μετά την επίσημη ανακοίνωση της Αθήνας για το θέμα. Όταν η ελληνική πλευρά του υπενθύμισε με τη σειρά της ότι προέβη σ' αυτή την ανακοίνωση μόνο όταν το Αρχηγείο του NATO απέφυγε να επιθεβαιώσει τη συμπερίληψη, ο κ. Ουάινμπέργκερ ζήτησε την επίλυση του προβλήματος της Λήμνου με μία παρόμοια σωπηρή συμφωνία μέχρι να επιτευχθούν οι συνολικές ρυθμίσεις.

Οι συνολικές ρυθμίσεις που υπονοεί ο αμερικανός υπουργός είναι βέβαια η ίδρυση των νατοϊκών στρατηγείων της Λάρισας. Η ελληνονατοϊκή διαφορά για το αν θα προηγηθεί ο καθορισμός των ορίων της επιχειρησιακής ευθύνης του στρατηγείου, όπως ζητάει η Αθήνα ή αντίστροφα είναι η πραγματική αιτία της εμπλοκής που εδώ και αρκετά χρόνια ταλανίζει τη Ν.Α. πτέρυγα του NATO. Η Αθήνα επιμένει, ότι τα όρια της επιχειρησιακής ευθύνης του υπό ίδρυση στρατηγείου θα πρέπει να ταυτίζονται μ' αυτά που ίσχυαν από το 1952 μέχρι το 1974, δηλαδή με τη νατοϊκή «περιοχή 41». Τη θέση της αυτή στηρίζει σε βασική αρχή της Συμμαχίας (MC 36/2) που προ- βλέπει ότι κάθε χώρα-μέλος είναι τελικά υπεύθυνη για την άμυνα και ασφάλεια των εδαφών και του λαού της.

Κατά τη διάρκεια των συνομιλιών Παπανδρέου-Ουάινμπέργκερ ο τελευταίος πρό-

τεινε την άτυπη ίδρυση του στρατηγείου της Λάρισας μέχρι τη στιγμή που μια ομάδα εμπειρογνομόνων θα επιλύσει το πρόβλημα των ορίων της επιχειρησιακής ευθύνης. Η πρόταση του αμερικανού υπουργού ήταν παρεμφερής με τη μεθόδευση που επιχειρήθηκε στη «Display Determination '83» και δεν καρποφόρησε.

Οι νέες προτάσεις του στρατηγού Ρότζερς αποδίδουν την επιχειρησιακή ευθύνη του Αιγαίου στο στρατηγείο της Λάρισας αλλά μόνο σε καιρό ειρήνης. Σε περίοδο πολέμου, και τέτοια θεωρείται η περίοδος των ασκήσεων, θα ισχύει η αντίληψη των Δυνάμεων Επιχειρήσεων (Task Force). Η αντίληψη αυτή ουσιαστικά καταργεί την έννοια των ορίων, αφού τότε η επιχειρησιακή ευθύνη θα μπορεί να αποδίδεται σε οποιονδήποτε νατοϊκό στρατηγό, άρα και τούρκο, εφόσον οι συγκεκριμένες συμμαχικές ανάγκες το επιβάλλουν. Η εφαρμογή της αντίληψης των Δυνάμεων Επιχειρήσεων αρχικά προοριζόταν μόνο για τον τομέα των ναυτικών επιχειρήσεων και αποσκοπεί στην παραπέρα ενιαιοποίηση του χώρου και των δυνάμεων της Ατλαντικής Συμμαχίας. Η μεταφορά της αντίληψης αυτής στον αιγαιακό χώρο θα έχει σαν αποτέλεσμα τη νατοποίηση του, αφού την επιχειρησιακή ευθύνη σε περίοδο πολέμου ή ασκήσεων θα καθορίζει το στρατηγείο της Νάπολης.

Η ελληνική κυβέρνηση σύμφωνα με τις σχετικές δηλώσεις του πρωθυπουργού στα τέλη Ιουλίου 1984, απέρριψε την πρόταση αυτή, της οποίας το μεγαλύτερο «πλεονέκτημα» είναι ότι προσφέρεται για παραπλάνηση του λαού με βάση το επιχείρημα, ότι αποδίδεται ο επιχειρησιακός έλεγχος έστω και σε καιρό ειρήνης. Θα πρέπει να θεωρείται μάλλον σίγουρο, ότι ο Ρότζερς ζήτησε επίσης από την Αθήνα ελαστικότερη στάση στο θέμα των πτήσεων συμμαχικών αεροσκαφών πάνω από το Αιγαίο. Το θέμα αυτό, που έχει να κάνει με τα συχνά κρούσματα παραβάσεων αλλά και παραβιάσεων εκ μέρους τουρκικών και αμερικανικών αεροσκαφών, θα μπορούσε να διευθετηθεί —υποστήριξε ο Ανάτατος Διοικητής— με την υποβολή στην ελληνική πλευρά μιας γενικής προαγγελίας των ασκήσεων και όχι συγκεκριμένων σχεδίων πτήσης για κάθε αεροσκάφος.

Ενδιαφέρον, τέλος, παρουσιάζουν οι πληροφορίες («Αυγή» 8.9.84) ότι η νατοϊκή ηγεσία προσανατολίζεται στην ίδρυση ενός τρίτου συμμαχικού στρατηγείου (εκτός απ' αυτά της Σμύρνης και της Λάρισας), που θα έχει σαν περιοχή ευθύνης το βόρειο αιγαιακό χώρο και τα Στενά. Η ρύθμιση αυτή προβλέπει αμερικανό διοικητή και σύμφωνα με τις ίδιες πληροφορίες εντάσσεται σ' ένα συνολικό σχέδιο λύσης που αγκαλιάζει και το Κυπριακό.

Οι παραπάνω πληροφορίες παρουσιάζουν ξεχωριστό ενδιαφέρον, γιατί παρόμοιοι προβληματισμοί απασχολούν από πολύ καιρό τη νατοϊκή ηγεσία. Η ιδέα της κοινής συμμαχικής επιχειρησιακής ευθύνης για το Αιγαίο εκτός του ότι συζητήθηκε εκτεταμένα το 1978 και υποστηρίχθηκε από την Άγκυρα, είναι σύμφωνη με το όλο πνεύμα της αντίληψης για τις Δυνάμεις Επιχειρήσεων που προωθεί ο Ρότζερς και ίσως τελικά γίνει προσπάθεια να συνδεθεί με το ελληνικό σχέδιο για δεύτερη γραμμή άμυνας στο Αιγαίο.

Η πρωτοβουλία της Αθήνας να παραχωρήσει στο ΝΑΤΟ την 88η ταξιαρχία που εδρεύει στη Λήμνο και την 130η σημαρχία μάχης που εδρεύει στην Αγγιάλο και μετασταθμεύει στο νησί, ήταν ιδιαίτερα εύστοχη. Κι αυτό, γιατί αν η Συμμαχία απέρριπτε ευθέως την προσφορά, θα ερχόταν σε κατάφωρη αντίθεση με τις δικές της εκκλήσεις προς τις χώρες-μέλη για παραχώρηση όσο το δυνατόν περισσότερων δυνάμεων, γεγονός που σκωσθήκατε θα αποτελούσε καίριο κλήγμα για την αξιοπιστία

της. Από την άλλη πλευρά, η αποδοχή των προσφερομένων δυνάμεων ουσιαστικά θα ισοδυναμούσε με αναγνώριση των ελληνικών θέσεων και σε μεγάλο βαθμό με εξουδετέρωση των τουρκικών διεκδικήσεων.

Για πρώτη φορά η Αθήνα πήρε την πρωτοβουλία των κινήσεων, με τρόπο που της επέτρεψε αφενός να ξεφύγει από τη μόνιμη σχεδόν θέση του αμυνόμενου και αφετέρου να φορτώσει στην Άγκυρα την ευθύνη και το πολιτικό κόστος ενός βέτο στη διαδικασία έγκρισης των αμυντικών στόχων του NATO (Force Goals). Ο ελληνικός ελιγμός, εκμεταλλευόμενος τους συμμαχικούς κανόνες του παιχνιδιού, κατάφερε να μετατοπίσει αισθητά την αιχμή της διπλωματικής αντιπαράθεσης από το ελληνονατοϊκό στο τουρκονατοϊκό μέτωπο. Ενδεικτική είναι η άρνηση του έλληνα πρέσβη στην Άγκυρα Κωνσταντόπουλου να δεχθεί τουρκική διαμαρτυρία, αφού για την Ελλάδα, οι οποιοσδήποτε αντιρρήσεις της Τουρκίας αφορούν την ίδια και τη Συμμαχία. Για τον ίδιο λόγο, όλες εκείνες τις ημέρες η Αθήνα απέφυγε επιμελώς να σχολιάσει την αλυσίδα των επίσημων και ανεπίσημων αντιδράσεων σε Άγκυρα και Βρυξέλλες.

Η ελληνική προσφορά θα πρέπει να ειπωθεί και αξιολογηθεί σαν ελιγμός στα πλαίσια του δύσκολου «πολέμου θέσεων» που διεξάγεται τα τελευταία χρόνια στο τρίγωνο Ελλάδα-NATO-Τουρκία. Γιατί είναι απαραίτητο να διευκρινιστεί, πως αν η ελληνική κυβέρνηση, εκτιμώντας διαφορετικά τις ισορροπίες και τους συσχετισμούς δυνάμεων, προχωρούσε στον απεγκλωβισμό της χώρας από την Ατλαντική Συμμαχία, το πρόβλημα Λήμνος θα έπαυε πρακτικά να υφίσταται.

Οι τουρκικές αντιδράσεις εξαρχής ήταν ιδιαίτερα έντονες. Εκτός από την εκτεταμένη κάλυψη και τους υψηλούς τόνους του τύπου, ο Οζάλ και τα αρμόδια κυβερνητικά στελέχη κατηγορήσαν την Αθήνα ότι υπονομεύει τη συνθήκη της Λωζάνης και ξεκαθάρισαν πως η Τουρκία θα ασκήσει βέτο στην έγκριση του κεφαλαίου της ετήσιας έκθεσης του NATO που αναφέρεται στην Ελλάδα. Φρόντισαν, μάλιστα, να στείλουν τον τουρκικό στόλο στην περιοχή, κάνοντας επίδειξη δύναμης. Αν και η Άγκυρα θα ήθελε πολύ να αποφύγει το κόστος που συνεπάγεται η προβολή βέτο, αποδίδει στο θέμα της Λήμνου μεγάλη σημασία για να υποχωρήσει. Αναζητώντας διέξοδο απ' αυτό το δίλημμα, εξέτασε μια σειρά από συμβιβαστικές προτάσεις, που με σπουδή ετοίμασε η Γραμματεία της Συμμαχίας. Σύμφωνα με ορισμένες πληροφορίες, η τουρκική ηγεσία θα ήταν διατεθειμένη να συναινέσει στην αποδοχή των ελληνικών δυνάμεων της Λήμνου, στο μέτρο που το NATO έδινε εγγυήσεις πως θα συνεχιζόταν ο αποκλεισμός του νησιού τόσο από τα προγράμματα χρηματοδότησης έργων υποδομής όσο και από το σχεδιασμό των ασκήσεων. Κάτι τέτοιο, όμως, θα ισοδυναμούσε με εξουδετέρωση του ελληνικού ελιγμού, πράγμα που υποχρέωσε την Αθήνα να απορρίψει αυτή τη λύση.

Η Ατλαντική Συμμαχία, τυπικά, δεν εγκατέλειψε ποτέ τη στάση της μη ανάμιξης, σύμφωνα με την οποία το πρόβλημα Λήμνος είναι διμερές κι ως εκ τούτου θα πρέπει να επιλυθεί με συνομιλίες των δυο πλευρών. Δραστηριοποιήθηκε, όμως, παρασκηνικά. Οι αλληπάλληλες διαβουλεύσεις στις Βρυξέλλες και οι αποστολές στην Άγκυρα του βοηθού γενικού γραμματέα Ντάριν και του ναύαρχου Σμωλ, είναι ενδεικτικά στοιχεία της προσπάθειας να αποτραπεί η εμπλοκή που τελικά προκάλεσαν τα δυο βέτο.

Όπως έχουμε ήδη σημειώσει, η ένταξη της Λήμνου στους συμμαχικούς σχεδιασμούς αποτελεί σημαντικό πρόκριμα υπέρ των ευρύτερων ελληνικών θέσεων στα πλαίσια του NATO. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, η τουρκική ηγεσία αγωνίζεται να

αποτρέψει μια τέτοια εξέλιξη. Υπάρχουν ενδείξεις πως οι νατοϊκοί έχουν ασκήσει πιέσεις στην Άγκυρα προκειμένου να μην εμποδίσει ενδεχόμενη συμμαχική αξιοποίηση των ελληνικών νησιών, στο πλαίσιο θεβαίως μίας συνολικής λύσης. Η τουρκική πλευρά δεν φαίνεται, όμως, διατεθειμένη να υποχωρήσει αν δεν εξασφαλίσει σοβαρά ανταλλάγματα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η δήλωση του πρώην τούρκου υπουργού άμυνας Χασάν Ισίκ: «Εκείνο που πρέπει να κάνουν οι φίλοι και σύμμαχοι, είναι, αντί να ζητάνε να κλείσουμε τα μάτια στον εξοπλισμό του Αιγαίου, να καλέσουν την ελληνική κυβέρνηση να είναι μετρημένη στις θέσεις της στο Αιγαίο». Και ο Ισίκ κατέληξε λέγοντας, πως αν πρέπει οπωσδήποτε να εξοπλιστεί η Λήμνος στα πλαίσια του NATO, πρέπει πρώτα να καθοριστεί κατά προτεραιότητα ποιο νησί θα τεθεί υπό την ευθύνη της Τουρκίας! («Μιλλιέτ», 24.2.84).

Η σταθερή προσήλωση τόσο της Ατλαντικής Συμμαχίας όσο και της Άγκυρας στην ανάγκη μίας λύσης-πακέτου, αποτελεί το υπόβαθρο της σύμπλευσης των δύο αυτών παραγόντων. Η λύση-πακέτο προβάλλεται ανοικτά από την τουρκική πλευρά και συνδέεται με τις προτάσεις της και τις νατοϊκές παροτρύνσεις για την έναρξη διμερών διαπραγματεύσεων, κάτω θεβαίως από την παρασκηνιακή αμερικανική εποπτεία. Η μικρή διπλωματική νίκη που πέτυχε η Αθήνα τον Δεκέμβριο του 1984, με το τυπικό τουλάχιστον πάγωμα των προγραμμάτων του NATO για την Τουρκία και την αναφορά των δυνάμεων της Λήμνου σε επίσημο νατοϊκό έγγραφο, δεν άλλαξε ούτε το γενικό σκηνικό, ούτε μείωσε τις πιέσεις για την αναζήτηση μιας λύσης-πακέτο.